

Empirisch juridisch onderzoek

Een impressie en beschouwing

*Catrien Bijleveld**

Over empirisch juridisch onderzoek (ook wel *empirical legal studies* of ELS) is de afgelopen jaren het een en ander geschreven binnen de rechtenfaculteiten in Nederland. Hoewel het aanvankelijk als een nogal vreemde eend in de bijt werd gezien, is er een groeiende groep onderzoekers die dit soort onderzoek uitvoert en vindt het inmiddels steeds meer weerklink niet alleen in de academische wereld, maar ook bij beleid en in de praktijk. In deze bijdrage zal ik kort bespreken wat empirisch juridisch onderzoek is en waarin het verschilt van klassiek juridisch onderzoek. Na die abstracte exercities zal ik proberen aan de hand van een aantal voorbeelden te illustreren wat ELS zoal vermag. Ik eindig met een korte beschouwing over de toekomst, waarin ik kort de enorme potentie bespreek die digitalisering van juridische bronnen en automatische ontsluiting daarvan zou bieden voor empirisch juridisch onderzoek.

Empirisch juridisch onderzoek kan als volgt gekenmerkt worden: 1) het stelt vragen over de wet, 2) het gebruikt empirische gegevens om die vragen te beantwoorden en 3) de antwoorden op de vragen zijn juridisch relevant. Empirisch juridisch onderzoek wordt vaak gecon-
trasteerd met klassiek juridisch onderzoek, zoals jurisprudentieonderzoek. In jurisprudentieonderzoek nemen juristen een gerechtelijke uitspraak onder de loep en schrijven daar een zogeheten noot over. In die noot wordt de uitspraak inhoudelijk besproken (wat zijn de feiten, de omstandigheden van het geval), de redenering van het rechtsorgaan wordt ontleed, er wordt geanalyseerd hoe de uitspraak zich verhoudt tot eerdere uitspraken en wat de implicaties van deze uitspraak zouden kunnen zijn voor toekomstige vergelijkbare gevallen. Juristen

* Prof. dr. mr. C.C.J.H. Bijleveld is senior onderzoeker NSCR, hoogleraar methoden en technieken van empirisch juridisch en criminologisch onderzoek aan de Vrije Universiteit Amsterdam en raadslid van de WRR.

kunnen ook onderzoeken in hoeverre een wet past binnen de systematiek van het recht, of in hoeverre wordt voldaan aan beginselen zoals het gelijkheidsbeginsel. De jurist onderzoekt in deze voorbeelden de ‘law in the books’. Dit soort onderzoek wordt ook wel doctrinair genoemd: het recht wordt bestudeerd vanuit het recht, of van binnenuit. Het referentiekader is het recht zelf; er wordt gekeken naar hoe het hoort te zijn (zie verder Tjong Tjin Tai & Verbruggen 2022).

Empirisch juridisch onderzoek kijkt daarentegen als het ware vanaf de buitenkant naar het recht. Het is onderzoek dat kijkt naar wat het recht doet in de werkelijkheid en er wordt in vroegere publicaties ook wel aan gerefereerd als ‘law in action’. Waar doctrinair onderzoek bijvoorbeeld zou kijken in hoeverre de Wet Werk en Zekerheid (WWZ, ook wel de ‘Flexwet’) past binnen de systematiek van het recht, zou empirisch juridisch onderzoek zich kunnen richten op de vraag in hoeverre een van de doelstellingen van de wet (meer mensen krijgen vaste contracten) gehaald wordt. Het gaat niet meer om de vraag hoe het recht ingericht is of wat eraan ten grondslag ligt, maar wat er *gebeurt*. Er wordt dus een volstrekt andere vraag gesteld en in zekere zin lijken klassiek doctrinair en empirisch juridisch onderzoek dan ook tegenover elkaar te staan: ‘law in the books’ versus ‘law in action’, ‘Sol-len’ versus ‘Sein’, of ‘norm’ versus ‘feit’.

Hoewel empirisch juridisch onderzoek een nieuwe tak van sport lijkt, is ELS in Nederland niet piepjong, maar heeft het eigenlijk al een vrij lange traditie. De *Nederlandse Encyclopedie Empirical Legal Studies* (Bijleveld e.a. 2020), waarin voor een aantal rechtsgebieden en onderwerpen op een rijtje wordt gezet welk empirisch juridisch onderzoek daar de afgelopen 25 jaar naar is verricht, laat dat goed zien. Volgens Smit e.a. (2020) is dat voor een belangrijk deel dankzij vragen die in Nederland uit de beleidspraktijk kwamen, vanwege wetsevaluaties of als ‘moetje’ omdat de politiek erom vroeg. Het gaat dan om toezeggingen van de minister aan de Tweede Kamer, bijvoorbeeld om te bezien of een maatregel uitvoerbaar blijkt of om te evalueren of een interventie wordt ingezet bij de bedoelde burgers. De Raad voor de rechtspraak zette een aantal van dit soort empirisch juridische onderzoeken uit, maar vaker nog het WODC (en daarmee verdient een bijdrage over ELS natuurlijk een plek in deze speciale aflevering van *Justitiële verkenningen*).

Maar wat doet ELS dan precies?

Empirical legal studies (ELS) of empirisch juridisch onderzoek is een label dat wordt gegeven aan onderzoek dat zoals gezegd empirische feiten over het recht verzamelt, dat als het ware met een empirische bril naar het normatieve recht kijkt. In de literatuur is er nogal wat discussie geweest over wat ELS nu precies zou zijn (om een aantal voorbeelden te noemen: Epstein & Martin 2014, p. viii-ix; Henster & Gasperetti 2017; Leeuw & Schmeets 2016; Cane & Kritzer 2010, p. 4).¹ Regelmatig hebben auteurs gesteld dat alleen kwantitatief onderzoek ELS zou zijn (wat de animo onder doorgaans niet exact geschoolde juristen mogelijk geen goed gedaan heeft), zonder daar overigens overtuigende argumenten voor aan te dragen. ELS kan echter zowel kwalitatieve als kwantitatieve methoden gebruiken, of een combinatie van die twee. Waar het vooral om gaat, en wat ELS in belangrijke mate onderscheidt van doctrinair onderzoek, is dat er op systematische wijze empirische gegevens worden verzameld, die relevant zijn voor de beantwoording van een vraag over het recht. Vanwege de systematiek die wordt gehanteerd, is transparant hoe het onderzoek is uitgevoerd, en zou in zekere zin iedere onderzoeker met dezelfde methode tot dezelfde antwoorden op de gestelde vragen komen.

Bijleveld (2023) stelt dat ELS zich op drie substantiële juridisch relevante vragen richt. Dat is allereerst de vraag naar de *assumptions* die het recht hanteert. Zo is impliciet in het privaatrecht de assumptie dat leed of schade met geld gecompenseerd kan worden. Inmiddels laat steeds meer empirisch onderzoek zien dat slachtoffers eigenlijk vooral erkenning van het aangedane leed willen en dat juridische procedures slachtoffers soms zelfs verder in het slop helpen. Een recent voorbeeld is de afhandeling van claims na seksueel misbruik in de jeugdzorg (zie commissie-Samson 2012) waar een getrappt systeem werd gebruikt: hoe langer en invasiever het misbruik, hoe hoger de schadevergoeding. De evaluatie van deze procedures, door het WODC uitgezet (Van

1 Sommige (sub)disciplines vertonen gelijkenissen met empirisch juridisch onderzoek: criminologie doet dat, en rechtseconomie en rechtssociologie. Voor zover ander onderzoek vragen stelt die voor het recht van belang zijn, is er geen reden om dergelijk onderzoek niet ook als ELS te classificeren. Criminologisch onderzoek naar de vraag of straffen afschrikwekkend werken is juridisch relevant, en daarmee ELS. Civilologisch onderzoek (Van Boom, Giesen & Verheij 2013), bijvoorbeeld naar de presumpties in het relatierecht (Schrama 2013) is dat ook, en daarmee ELS. ELS is al met al duidelijk anders dan klassiek juridisch dogmatisch onderzoek, maar het is geen eigenstandige laat staan traditionele academische discipline, zoals psychologie, economie of biologie.

Rij 2017), liet echter zien dat het ‘wegen’ van het leed en de aldus gehanteerde ‘tarieven’ voor sommige slachtoffers moeilijk waren, en dat een verdedigende opstelling van de instelling kon leiden tot pijnlijke confrontaties tijdens hoorzittingen (zie ook Ruppert 2021). Ten tweede is er de vraag naar de inzet en het functioneren van het recht in de *praktijk*: zijn wetten begrijpelijk, uitvoerbaar, zijn procedures niet te lang, hebben burgers toegang tot het recht? Antokolskaia e.a. (2016) onderzochten in hoeverre een zogeheten ‘regierechter’ de lange doorlooptijden (die escalerend kunnen werken en daarmee betrokken kinderen schaden) van procedures bij vechtscheidingen kon bekorten. Uit onderzoek bij de rechtbank Groningen bleek dat het in 85% van de gevallen lukte om één rechter per zaak te benoemen. Ten derde richt ELS zich op de *effecten* van het recht in de empirische werkelijkheid. Hier komen vragen aan bod zoals die naar de Flexwet, die we boven noemden, maar ook naar de regulering van gedrag zoals middels het strafrecht. Uit het eerdergenoemde onderzoek van Antokolskaia e.a. bleek dat de inzet van een regierechter de doorlooptijden significante bekortte, maar in hoeverre dat inderdaad de-escalerend werkte in de echtscheidingsprocedures kon niet eenduidig vastgesteld worden. De drie substantiële vragen, ook wel ‘pijlars’ van ELS genoemd, zijn met elkaar verbonden: zo is het niet goed voorstelbaar dat een wet de beoogde doelen kan realiseren als hij niet goed uitvoerbaar is.

Over de verhouding tussen empirisch juridisch en doctrinair onderzoek

Een vraag waar nogal wat over geschreven is, is de verhouding tussen ELS en juridisch onderzoek. Doctrinair juridisch onderzoek is geen ELS. De conclusies uit dat soort onderzoek worden niet gebaseerd op systematische dataverzameling maar, kort door de bocht geformuleerd, op het gezag, de autoriteit van de schrijver. Een andere auteur zou andere bronnen kunnen kiezen omdat hij of zij die relevanter vindt en een andere argumentatie kunnen opbouwen. Daarom is dergelijk onderzoek ook niet goed repliceerbaar.

Aanvankelijk, in de jaren dat ELS sterk aan populariteit begon te winnen in Nederland, zo rond een ELS-stimuleringsactie van NWO in 2015, leefde bij veel juristen nog het gevoel dat ELS geen ‘echt’ juridisch onderzoek zou zijn. Maar zoals we zojuist zeiden, zijn de vragen

die ELS probeert te beantwoorden, juridisch relevant. Dat betekent dat het vreemd zou zijn als doctrinair juridisch en empirisch juridisch onderzoek zich in gescheiden werelden zouden afspeelen. Davies (2020) stelt dan ook dat deze twee soorten onderzoek elkaar wederzijds kunnen (en zouden moeten) beïnvloeden. De Groot (2022), president van de Hoge Raad, adstrueerde in haar *key note address* voor het internationale ELS-congres dat in 2022 in Amsterdam werd gehouden hoe zowel de Hoge Raad als supranationale organen empirische evidentie van belang achten en betrekken in hun oordelen. Zij stelde in haar conclusie dat *'the availability of evidence-based information about the functioning of the law system and specific legal provisions is of major importance'*.

Ook aan de kant van de wetgever zijn er al langer ontwikkelingen die maken dat wetgevingsjuristen over de grenzen van hun eigen vakgebied heen gaan kijken. Voorbeelden zijn maatschappelijk effectieve rechtspraak (MER), of meer recent en concreet het WRR-rapport 'Weten is nog geen doen' (2017), waaruit de doenvermogenstoets voor nieuw beleid en wetgeving is voortgekomen. Dit instrument, dat overigens naar verluidt binnenkort door het WODC zal worden geëvalueerd, laat duidelijk zien dat het niet anders kan dan dat beleidsmakers en wetgevingsjuristen samen gaan werken met gedragswetenschappers. Als gevolg daarvan zal in wetsevaluaties ook meer aandacht komen voor gedragswetenschappelijke aspecten en effecten van wetten. Het is dus te verwachten dat ELS de rechtswetenschap, rechtspraktijk en wetgevingspraktijk zal voeden.

Een aantal voorbeelden van ELS-onderzoek

In het hiernavolgende zal ik een aantal voorbeelden van ELS-onderzoek bespreken. Ik heb die zo gekozen dat ze diverse rechtsgebieden bestrijken, diverse soorten empirisch juridische vragen stellen en het gebruik van verschillende methoden laten zien.

Strafrecht

Bij ernstige strafzaken is DNA-onderzoek tegenwoordig bijna niet meer weg te denken. Uit een spoor bij een plaats delict wordt bijvoor-

beeld een DNA-profiel afgeleid en dat kan vervolgens vergeleken worden met het DNA van een reeds in beeld zijnde verdachte, of kan door de DNA-databank met profielen 'gehaald' worden, op zoek naar een match. Ook kunnen uiterlijke kenmerken uit het DNA-profiel afgeleid worden, en kan door middel van verwantschapsonderzoek de kring van mogelijke verdachten tot een aantal families gereduceerd worden. DNA lijkt op het eerste gezicht extreem krachtig bewijs op te leveren omdat een DNA-profiel maar met een zeer klein aantal andere profielen toevallig overeenkomt. De praktijk van het gebruik en vooral de interpretatie van de bewijskracht van een 'match' van een DNA-profiel kunnen echter minder eenduidig en zelfs verwarrend zijn.

Malsch (2020) beschrijft deze problematiek en een aantal relevante studies. Om te beginnen stelt zij dat het regelmatig zo is dat niet een volledig DNA-profiel wordt gevonden, maar slechts een deelprofiel. In dat geval wordt de kans op een toevallige match met een ander DNA-profiel veel groter en wordt het navenant twijfelachtiger een profiel aan een verdachte te koppelen. Er kan ook een mengprofiel worden aangetroffen, van diverse donoren van DNA-materiaal tegelijk. Ook dan is het veel lastiger om een match vast te stellen. Interessant is de vraag nu, hoe deskundigen over dit soort minder eenduidige profielen oordelen, en hoe de rechter die oordelen vervolgens weegt. De empirisch juridische vraag is daarmee niet een statistische naar de kans op een match, maar een empirische naar de mate waarin deskundigen en daarna rechters tot eenzelfde oordeel komen in dit soort minder heldere situaties.

De Keijser e.a. (2016) construeerden een hypothetische casus met enkele mengprofielen en zonden die naar DNA-deskundigen in een aantal landen met het verzoek over de casus te rapporteren zoals gebruikelijk. Daaruit bleek dat er niet alleen verschillen waren in hoe de deskundigen hun rapportages opstelden, maar ook dat er aanmerkelijke verschillen waren in de mate van – volgens de deskundigen – belastendheid van het DNA-mengprofiel. In eerdere onderzoeken was al bekeken in hoeverre juristen (niet noodzakelijkerwijs rechters) deskundigenrapportages begrepen. Daaruit was gebleken dat de gebruikte formuleringen veelvuldig tot misinterpretatie leidden. Kwantitatief quasi-experimenteel vervolgonderzoek (waarin dezelfde casussen worden voorgelegd met telkens bepaalde onderdelen anders gepresenteerd) liet zien dat betere uitleg bij rapportages, in eenvoudiger taal, de kans daarop verkleinden. Omdat ander onderzoek tevens

had laten zien dat rechters bijna altijd de conclusie van de deskundige overnamen, beveelt Malsch aan om naast meer uitleg ook vaker contraexpertise in te zetten bij dit soort gecompliceerde zaken (zie voor het overige Malsch 2020, p. 788).

Bestuursrecht

Er is volgens Tollenaar, zoals hij beschrijft in zijn overzicht in de *Nederlandse Encyclopedie Empirical Legal Studies*, veel en uiteenlopend onderzoek gedaan naar de werking van instrumenten in de sociale zekerheid (2020, p. 605). Tollenaar onderscheidt diverse theorieën die men zou kunnen gebruiken om de werking van instrumenten te verklaren, waarvan een de afschrikkingstheorie is (mensen volgen de regels uit angst voor (hogere) sancties). In 2017 werd op verzoek van de Raad van State het handhavingsbeleid op grond van de zogenoemde Fraudewet (die de bestuurlijke boete introduceerde) geëvalueerd, omdat de Raad van State graag meer onderbouwing zag voor de veronderstelling dat van de wet een afschrikwekkende werking uit zou gaan. Kwalitatief onderzoek in dossiers van uitkeringsgerechtigden en 37 kwalitatieve interviews (Brummelkamp e.a. 2013) hadden laten zien dat uitkeringsfraudeurs verschillende motieven kunnen hebben om te frauderen, die zelden de vorm van een financiële winst-en-verliesrekening hebben. Vooral de interviews, met personen bij wie uitkeringsfraude voor meer dan € 10.000 was vastgesteld, gaven een rijkgeschaakt en verhelderend beeld. De belangrijkste bevinding in het licht van de afschrikkingstheorie was dat frauderen vaak in zekere zin sluipend intredend gedrag is, waaraan zelden enige calculatie voorafging. De fraude 'ontwikkelt' als het ware (gaan samenwonen, steeds vaker zwart werk erbij doen). Vaak laat men na te melden bij de gemeentelijke instantie.

Hertogh en Bantema (2018) onderzochten het omgekeerde: de motieven voor naleving onder uitkeringsgerechtigden. Zij namen een enquête af onder uitkeringsgerechtigden en concludeerden dat belangrijke motieven voor naleving waren of men een regel terecht acht en of de instantie die de regel uitvoert wordt vertrouwd.

In geen van deze onderzoeken komen dus aanwijzingen naar voren dat hogere boetes mensen zouden motiveren de regels beter na te leven of niet te overtreden. Overigens constateerden Hertogh en Bantema dat de pakkans wel degelijk een rol speelt bij overwegingen om

de regels te overtreden, alsmede het te behalen voordeel, om kort te gaan: de verwachte winst. Tollenaar concludeert uiteindelijk in zijn bijdrage dat het vooral de normatieve kracht van de regel is die bepalend is voor het gedrag van de burgers en dat calculerend gedrag niet de drijfveer is.

Privaatrecht

Wijntjens (2020) onderzocht de rol van excuses in civiele procedures en de tuchtrechtspraak. Zij deed dat met behulp van systematische rechtspraakanalyse (Verbruggen 2021, p. 8-9). Waar doctrinair onderzoek als het ware volgens de voorkeur of inzichten van de annotator een aantal uitspraken zou selecteren, gebeurt dat hier dus systematisch. Met behulp van trefwoorden wordt voor systematische rechtspraakanalyse een steekproef van gerechtelijke uitspraken geselecteerd, en de inhoud en de uitspraak worden gecodeerd en geanalyseerd. Het doel is om verbanden, patronen of ontwikkelingen in uitspraken van (tucht)rechters, arbiters en andere geschilbeslechtters op een gestructureerde en repliceerbare wijze in kaart te brengen. Hoewel systematische rechtspraakanalyse wel wordt gezien als een nieuwe ontwikkeling binnen ELS, mag hier niet onvermeld blijven dat in de jaren negentig van de vorige eeuw op het WODC een soortgelijke methode was ontwikkeld (de 'Strafrechtmonitor'; zie voor uitleg en een voorbeeld Jacobs e.a. 2002). Omdat er toen nog niet automatisch in grote verzamelingen gedigitaliseerde tekst gezocht kon worden, trokken onderzoekers van het WODC eens in de zoveel jaar een steekproef van strafdossiers uit de COMPAS-registratie en codeerden nimmer allerhande informatie in die dossiers om zo meerdere vragen te kunnen beantwoorden, zoals naar straftoemeting, het gebruik van bepaalde wetsartikelen of de verschijningsvorm van bepaalde delicten (zie hierover bijv. Van der Vinne 1999, die liet zien dat onder het artikel voor diefstal met geweld een groot aantal zeer uiteenlopende strafbare gedragingen vervolgd werd).

Wijntjens onderzocht de vraag of in civiele en tuchtrechtprocedures aangeboden excuses negatief kunnen uitpakken voor de aanbieder, bijvoorbeeld doordat zij door de rechter worden gezien als toegeven van schuld of erkennen van aansprakelijkheid. Om die vraag te beantwoorden selecteerde Wijntjens allereerst met *key words* (zoals excuus, sorry, verontschuldiging, ...) relevante uitspraken uit de database van

www.rechtspraak.nl. Na scannen en lezen van een groot aantal uitspraken bleef een set uitspraken over die direct relevant was. Wijntjens codeerde vervolgens de informatie in de dossiers.

Vervolgens bepaalde Wijntjens uit het argumentatieschema dat de rechter gebruikte of excuses in de beslissing van de rechter een ondergeschikte, een bepalende of een nevenschikte rol speelden. Excuses speelden bijvoorbeeld een ondergeschikte rol als ze ander, sterker bewijs ondersteunden. Excuses speelden een nevenschikte rol als ze samen met andere feiten het bewijs vormden. Wijntjens trof zeer weinig zaken aan waarin excuses bepalend waren. In een deel van haar steekproef, bestaande uit 570 gecodeerde zaken, vond de rechter slechts in zeven gevallen dat de excuses erkenning van aansprakelijkheid betekenden. Overigens vond Wijntjens ook aanwijzingen dat het niet aanbieden van excuses ongunstig kon uitpakken.

Wijntjens stelt dat haar uitkomsten laten zien dat de in de literatuur benoemde juridische belemmeringen voor het aanbieden van excuses sterk genuanceerd moeten worden. In de praktijk komt het zeer weinig voor dat het enkele aanbieden van excuses wordt gekwalificeerd als erkenning van aansprakelijkheid. Haar onderzoek laat daarmee ook zien dat in veel juridische procedures tegemoetgekomen kan komen aan immateriële belangen van slachtoffers.

Toekomstperspectieven

ELS is een snelgroeïende en bloeiende vorm van juridisch onderzoek. Omdat er ook in de rechtswetenschap en (beleids)praktijk steeds meer belang wordt gehecht aan empirische evidentie, is het te verwachten dat er in toenemende mate behoefte zal zijn aan beschrijvend onderzoek op het gebied van het recht, de empirische feiten. Op termijn, zo is te verwachten gezien de ontwikkelingen in vergelijkbare 'opkomende' subdisciplines, zal daar vanuit de rechtswetenschap waarschijnlijk ook een sterkere theoretische focus bij komen: nadat de feiten beschreven zijn, zal de vraag opkomen naar het waarom. Waarom lukt het wel (of niet) om gedrag van burgers te sturen? Wat maakt dat een wet uitvoerbaar is?

Het is daarnaast te verwachten dat ELS niet alleen verder zal bloeien door de toenemende behoefte aan empirie en verklaring van die empirie, maar ook door de sterk toenemende mogelijkheden die digitalise-

ring brengt voor dit soort onderzoek. Mochten op termijn alle uitspraken op www.rechtspraak.nl worden gepubliceerd, dan zal het mogelijk worden om representatieve steekproeven te trekken uit de Nederlandse rechtspraak, of een in statistische zin volledige populatie in beeld te brengen. Dat is nu slechts voor bepaalde delicten of uitspraken van bepaalde organen het geval. Daarmee zouden onderzoekers ook weer beter toegang krijgen tot de rijke bron die juridische uitspraken zijn, een toegang die de afgelopen jaren steeds verder om onnavolgbare redenen is afgeknepen door de instanties die deze bronnen beheren, een ontwikkeling waardoor onze kennisbasis op sommige punten ernstig onder druk is komen te staan.

Ook *machine learning* brengt enorme mogelijkheden, bijvoorbeeld om geautomatiseerd teksten te coderen en te analyseren, wat de zeggingskracht van onderzoek fors zal vergroten. Een mooi voorbeeld is het onderzoek van Mascini en Holvast (2023), waarin zij ruim 4500 bestuursrechtelijke uitspraken met *machine learning*-technieken (Doc2Vec; zie Le & Mikolov 2014) analyseerden, een klus die met de hand redelijkerwijs niet geklaard had kunnen worden.

Een andere veelbelovende methodologische vernieuwing is netwerk-analyse. Met software die de overeenkomst tussen gerechtelijke uitspraken automatisch kan coderen (alsmede veranderingen daarin over de tijd) kan de gezaghebbendheid van uitspraken gekwantificeerd worden en worden ook veranderingen in doctrine zichtbaar gemaakt (zie Van Kuppevelt e.a. 2020; voor de software en toepassingen zie <https://maastrichtlawtech.github.io/case-explorer-ui/#/>). Als al deze verwachtingen werkelijkheid worden, dan is het te verwachten dat ELS in plaats van relatief onbekend buitenbeentje, onderdeel en vernieuwer wordt van de wetenschappelijke juridische discipline en ook steeds vaker ook een rol zal spelen in de rechtspraak.

Literatuur

Antokolskaia e.a. 2016

M.V. Antokolskaia e.a., *Evaluatie pilot preventie vechtscheidingen en pilot regierechtter echtscheidin- gen*, Raad voor de rechtspraak, Research Memoranda 2016.

Van Boom e.a. 2013

W.H. van Boom, I. Giesen & A.J. Verheij, *Capita civilologie*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2013.

Dyevre 2021

A. Dyevre, 'The promise and pitfall of automated text-scaling techniques for the analysis of jurisprudential change', *Artificial Intelligence and Law* (29) 2021, p. 239-269.

De Groot 2022

D. de Groot, *Some observations on the integration of empirical legal studies in mainstream legal practice* (keynote speech), Amsterdam: International Empirical Legal Studies conference, 1 september 2022.

Jacobs e.a. 2002

M.J.G. Jacobs, A.A.M. Essers & R.F. Meijer, 'A Typology of Car Thieves: A Preliminary Investigation Based on the WODC Criminal Justice Monitor and the Police Offenders Identification System', *NCJRS # 196046*, www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/typology-car-thieves-preliminary-investigation-based-wodc-criminal.

Van Kuppevelt e.a. 2020

D. van Kuppevelt, G. van Dijck & M. Schaper, 'Purposes and challenges of legal network analysis on case law', in: R. Whalen (red.), *Computational Legal Studies: The Promise and Challenge of Data-Driven Legal Research*, Cheltenham, UK: Edward Elgar, p. 265-292.

Le & Mikolov 2014

Q.V. Le & T. Mikolov, 'Distributed representations of sentences and documents', in: *Proceedings of the 31st international conference on international conference on machine learning*, (32) 2014, p. 1188-1196.

Malsch 2020

M. Malsch, 'Bewijs in het strafrecht', in: C. Bijleveld, A. Akkermans, M. Malsch, B. Marseille & M. Smit (red.), *Nederlandse Encyclopedie Empirical Legal Studies*, Den Haag: Boom juridisch, p. 775-802.

Malsch e.a. 2016

M. Malsch, J.W. de Keijser, E. Luining, M. Weulen Kranenbarg & D. Lenssen, 'Hoe hard is DNA bewijs? Internationaal-vergelijkend onderzoek naar de interpretatie van DNA-profielen', *Nederlands Juristenblad*, (18) 2016, p. 1261-1266.

De Keijser e.a. 2016

J.W. de Keijser, M. Malsch, E.T. Luining, M. Weulen Kranenbarg & D.J.H.M. Lenssen, 'Differential reporting of mixed DNA profiles and its impact on jurists' evaluation of evidence. An international analysis', *Forensic Sci Int Genet*, (23) 2016, p. 71-82, doi:10.1016/j.fsigen.2016.03.006.

Mascini & Holvast 2023

P. Mascini & N. Holvast, 'Does delegation of drafting duties to law clerks result in judgments that show lack of confidence in terms of writing style? A stylometric analysis', *Journal of Law and Courts*, (16) 2023, p. 1-22.

Van Rij 2017

C. van Rij, *Erkennung, genoegdoening of opnieuw gemaakt. Ervaringen met de financiële regelingen 'Seksueel misbruik in instellingen en pleeggezinnen'*, Cebeon/Regioplan/WODC 2017.

Ruppert 2021

C. Ruppert, *Regelingen voor collectieve schade. Geef slachtoffers erkenning*, Den Haag: Boom juridisch 2021.

Schrama 2013

W.H. Schrama, 'Gedragspresumpties in het relatierecht', in: W.H. van Boom, I. Giesen & A.J. Verheij (red.), *Capita civilologie*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2013.

Smit e.a. 2020

M. Smit e.a., 'Inleiding', in: C. Bijleveld e.a. (red.). *Nederlandse Encyclopedie Empirical Legal Studies*. Den Haag: Boom juridisch 2020, p. 11-22.

Tjong Tjin Tai & Verbruggen 2022

E. Tjong Tjin Tai & P. Verbruggen, 'Onderzoeksmethoden in de rechtswetenschap. Over pluraliteit en vernieuwing', *NJB* 2022-1, p. 7-12.

Van der Vinne 1999

H. van der Vinne, *Geweld in vermogensdelicten* (WODC: Onderzoek en beleid: 178), Den Haag: WODC 1999, <https://repository.wodc.nl/handle/20.500.12832/1123?show=full>.